

Vergaderjaar 2008–2009

26 488

Behoeftestelling vervanging F-16

Nr. 194

VERSLAG VAN EEN WERKBEZOEK

Vastgesteld op 19 augustus 2009

Een delegatie uit de vaste commissie voor Defensie heeft van 11 tot en met 14 februari 2009 een werkbezoek gebracht aan Zweden. De delegatie bestond uit de leden Van Velzen (delegatieleider), Knops (CDA), Uitslag (CDA), Eijsink (PvdA), van Dam (PvdA), Voordewind (CU), Boekstijn (VVD), Brinkman (PVV), Peters (GL) en Koşer Kaya (D66). De delegatie werd begeleid door de adjunct-griffier van de vaste commissie voor Defensie, Van der Bijl.

Het doel van het werkbezoek was het verkrijgen van nader inzicht in het project Vervanging F-16, en met name in de SAAB Gripen Next Generation (NG), een van de kandidaten voor de vervanging van de Nederlandse F-16.

De delegatie is het werkbezoek begonnen in Stockholm, waar zij onder meer hebben gesproken met vertegenwoordigers van de Zweedse overheid en het Zweedse parlement. Vervolgens is de delegatie naar Linköping gereisd waar zij een bezoek hebben gebracht aan SAAB.

In onderstaand verslag worden de hoofdlijnen van de gevoerde gesprekken weergegeven. Hierbij ligt de nadruk op de inbreng van de gesprekspartners en de antwoorden die zij hebben gegeven op vragen van leden van de delegatie. Het volledige programma van het werkbezoek is als bijlage bij dit verslag opgenomen.

De delegatie dankt alle gesprekspartners en degenen die betrokken zijn geweest bij het organiseren van dit werkbezoek. In het bijzonder wil de delegatie haar waardering uitspreken voor de inzet van de ambassadeur en de medewerkers van de Nederlandse ambassade in Stockholm bij de voorbereiding van het programma en tijdens het werkbezoek. De hartelijke ontvangst en de goede begeleiding van de delegatie hebben in belangrijke mate bijgedragen aan het welslagen van het werkbezoek.

De voorzitter van de delegatie,
Van Velzen

De griffier van de delegatie,
Van der Bijl

Zweden

Woensdag 11 februari 2009 – Stockholm

Ontvangst door de Nederlandse ambassadeur te Stockholm, de heer Craanen

De ambassadeur geeft een toelichting op het programma van de delegatie. Hij geeft tevens aan dat er in Zweden soms het beeld overheerst dat men in Nederland neigt naar de F-35 Joint Strike Fighter (JSF), zeker ook na de kandidatenevaluatie van de Noorse regering, waaruit bleek dat de F-35 de beste kandidaat zou zijn. Wel geeft hij aan dat het ministerie van Defensie duidelijk ziet dat Nederland aandacht besteed aan de SAAB Next Generation (NG) als vervanger voor de Nederlandse F-16's. Tijdens het gesprek wordt aangegeven dat er op dit moment een discussie gaande is over de toekomst van de Zweedse krijgsmacht. In deze discussie speelt ook de vraag of de Zweedse industrie zelf materieel voor de krijgsmacht zou moeten ontwikkelen, of dat de krijgsmacht dit van de plank zou moeten kopen een rol. De Zweedse luchtmacht is momenteel haar aantallen jachtvliegtuigen aan het reduceren, en moderniseert nu haar Gripen A/B jachtvliegtuigen naar Gripen C/D. Of de Zweedse luchtmacht zelf ook Gripen NG's gaat kopen is op dit moment niet duidelijk. De Noorse keus voor de F-35 is hiervoor erg belangrijk geweest. Als Noorwegen de Gripen NG zou hebben gekocht, dan was Zweden zelf ook wel tot aanschaf over gegaan. Nu Noorwegen heeft aangegeven de F-35 te willen gaan kopen, is de Zweedse aanschaf van de Gripen NG onzeker.

Werkdiner met Mikael Holmström, journalist van het Svenska Dagbladet

De heer Holmström geeft aan dat Zweden moment een land binnen de Europese Unie (EU) is met een sterk Angelsaksische invloed. In tegenstelling tot veel andere landen binnen de EU is Zweden echter niet gekenmerkt door de gevolgen van de eerste en tweede wereldoorlog. De laatste oorlog waar Zweden bij betrokken was was 200 jaar geleden en bekleedde na de tweede wereldoorlog ook een neutrale positie. Zweden had dan ook sinds die periode ook veel banden met Westerse machten, en vanaf de 70-er jaren ook zeker met de Verenigde Staten. Desondanks is Zweden geen lid van de Noord Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO).

De Zweedse krijgsmacht kost erg veel geld, maar levert voor dat geld weinig «boots on the ground» op. De reden hiervoor is de grote eigen defensie-industrie. De Zweedse luchtmacht heeft veel SAAB-vliegtuigen gekocht en hierdoor minder geld geïnvesteerd in manschappen. Ook in Zweden wordt momenteel kritisch gekeken naar defensie-uitgaven. Toch is de heer Holmström er van overtuigd dat de Zweedse Luchtmacht zeker behouden blijft en gemoderniseerd wordt.

Ondanks dat de Zweedse overheid zelf nog niet besloten heeft tot de aanschaf van Gripen NG's zal de vervanging van de huidige Gripen's naar NG's uiteindelijk ook economisch gunstiger zijn voor de Zweedse overheid. De overheid heeft zich echter nog niet gecommit aan de aanschaf van Gripen NG's omdat zij zich pas willen committeren aan de NG als zij een duidelijke behoefte tot vervanging van hun huidige vloot zien. Er wordt echter nog steeds geld geïnvesteerd in innovatie. De vorige overheid had meer geld gereserveerd voor Research & Development (R&D) activiteiten. De huidige overheid kijkt hier echter kritischer tegen aan en de budgetten voor R&D van de Gripen NG zijn gereduceerd.

De verwachting is dat SAAB de beloftes, bijvoorbeeld op het gebied van industriële compensatie minimaal gaat waarmaken. De Zweedse industrie

werkt erg efficiënt, en compensatie wordt onder meer mogelijk door bijvoorbeeld werkzaamheden te verhuizen naar Nederland. Hierbij moet ook gedacht worden aan andere takken dan de vliegtuigbouw.

Inzake de Noorse kandidatenevaluatie geeft Holmström aan dat kwaliteit hierbij niet het issue was, maar de relatie met de Verenigde Staten (VS) wel. Hij heeft sterk het idee dat de Noren specifiek een Amerikaans vliegtuig willen om hiermee hun veiligheidsstrategie zeker te stellen richting de VS en de NAVO. In Noorwegen zou om deze reden dan ook zijn aangegeven dat zij de Gripen zelfs niet gratis zouden willen.

Donderdag 12 februari 2009 – Stockholm

Gesprek met leden van de Zweedse vaste commissie voor Defensie

De heer Gunnarsson, de plaatsvervangend voorzitter van de commissie geeft aan dat alle partijen vertegenwoordigt in het Zweedse parlement, ook vertegenwoordigt zijn in de commissie. Samen behandelen zij alle belangrijke onderwerpen op het gebied van defensie. Zo zal er diezelfde middag een gesprek zijn tussen de commissies voor Defensie en Buitenlandse Zaken over een militaire bijdrage van 450 militairen voor vier maanden aan de missie van de EU voor de kust van Somalië. Ook verwachten zij binnen een maand een belangrijke strategische notitie over Defensie, en onderzoeken zij de mogelijkheden om van dienstplicht over te gaan naar vrijwillig in dienst gaan.

De Zweedse Luchtmacht is momenteel met een C-130 aanwezig in Afghanistan en met helicopters in Kosovo. Zweden heeft momenteel haar jachtvliegtuigen niet uitgezonden. Er bestaat wel de wens om jachtvliegtuigen uit te zenden, en ook andere landen nemen met Gripen's mee aan internationale missies.

Inzake de Gripen NG heeft de overheid besloten dat ontwikkeling nodig is als Noorwegen over zou gaan tot de aanschaf van de Gripen NG. Nu de verkoop van NG's aan Noorwegen niet door gaat, zal Zweden op dit moment ook nog niet zelf NG's kopen. Het parlement zal de aanschaf van NG's overwegen wanneer er ook een exportpartner voor de vliegtuigen is gevonden. Wel is men zich er van bewust dat op een gegeven moment de huidige Zweedse Gripen's zullen moeten worden vervangen. De ontwikkeling van de Gripen C/D loopt tot 2014. Het parlement staat open voor een discussie over de ontwikkeling van de derde generatie Gripen, de NG, maar hebben een partner in de ontwikkeling nodig. Men is niet geïnteresseerd in een ander toestel dan de Gripen zoals bijvoorbeeld de Advanced F-16 of de F-35.

Over het Noorse besluit om geen Gripen's te kopen bestaat veel teleurstelling. Er was ook wel verbazing over de berekeningen, omdat de enkele leden van de commissie aangeven niet alle cijfers te herkennen. Een andere reden voor Noorwegen om de F-35 te kopen zou dan ook met name de relatie met de VS zijn.

Voor Zweden is de samenwerking met de Nordic-landen en de samenwerking binnen de EU belangrijk. Men is ook van mening dat samenwerking tot veel kostenbesparingen zal leiden.

Gevraagd naar samenwerking, of lidmaatschap van de NAVO geven verschillende partijen aan graag zo snel mogelijk lid te willen worden van de NAVO. Er is, vanwege de meningsverschillen hierover, echter besloten dat gesprekken over het NAVO-lidmaatschap zullen worden uitgesteld tot in 2010, na de verkiezingen. Enkele vertegenwoordigers geven aan dat de publieke opinie voor NAVO-lidmaatschap steeds groter wordt. Het is

echter onduidelijk of dit komt door de toenemende internationale samenwerking of de buitenlandpolitieke situatie m.b.t. Rusland.

Gesprek met ambtenaren van het ministerie van Ondernemen, Energie en Communicatie

Een van de doelen van het ministerie is het bevorderen van innovatie in de luchtvaartsector. De Gripen is in eerste instantie ontwikkeld voor de Zweedse Luchtmacht door de Zweedse industrie, maar het doel is echter ook om de Gripen te exporteren. Het gebruik van de Gripen door andere (NAVO)landen bewijst ook dat het een goed vliegtuig is.

Bij de aanschaf van militair materieel spelen economische aspecten ook vaak een belangrijke rol. De levensduurkosten van de Gripen zijn echter lager dan andere vierde generatie jachtvliegtuigen. SAAB heeft ook een goede reputatie wat compensatieorders betreft. Compensatie is primair de verantwoordelijkheid van het bedrijf dat een aanbod doet, maar het gebeurt soms dat ook andere bedrijven of partijen hierbij betrokken zijn. De Zweedse overheid kan normaal gesproken geen garantie geven voor compensatieorders, maar de overheid ondersteunt SAAB wel volledig voor wat betreft de kandidatenevaluatie.

Inzake de Noorse kandidatenevaluatie wordt vermeld dat er teleurstelling is over het besluit voor de F-35 te kiezen. Men begrijpt niet alle conclusies van de Noorse overheid. Zo is er een vermoeden dat de economische berekeningen mogelijk zijn gebaseerd op verkeerde gegevens. De levensduurkosten en de kostprijs zou veel lager moeten zijn dan prijzen die nu gerapporteerd worden.

Lunchgesprek met Gunnar Wieslander (State Secretary to the Minister for Trade within the Ministry for Foreign Affairs), Ewa Polano (Ambassador, Office of the State Secretary of Trade), Johan Tunberger (Director of Studies rtd. At the National Defence Research Establishment), Peter Lundberg (President & CEO Swedish Security and Defence Industry)

De tweede wereldoorlog heeft in grote mate het belang van neutraliteit, de bereidheid tot zelfbescherming en het hebben van een nationale defensie-industrie duidelijk gemaakt. Dit is voor Zweden een belangrijke reden geweest om de Gripen te ontwikkelen. Het concept van de Gripen moet echter doorontwikkeld worden en Zweden zoekt hiervoor partners omdat dit o.a. economisch beter is. Wel zoeken ze hiervoor zgn. like-minded countries als lange termijn partner en vraagt men zich soms af of Nederland hierin echt geïnteresseerd is, of meer op zoek is naar een sparing partner.

Zweden heeft een zeer grote nationale defensie-industrie, en die industrie heeft export dan ook nodig om te overleven. Omdat er veel belang wordt gehecht aan de industrie gaat dit soms ten koste van de operationele effectiviteit.

Handel is voor zowel Nederland als Zweden van belang. Er is in Zweden een nauwe samenwerking tussen de militaire industrie en de overheid. Het is niet mogelijk om specifieke details te geven over compensatie mogelijkheden maar wel wordt aangegeven dat Zweden een goede reputatie heeft op het gebied van industriële samenwerking. Voor Nederland zou dit aantrekkelijk kunnen zijn bijv. op het gebied van hydraulica en telecommunicatie. Compensatie is echter een industriële zaak. De overheid heeft zich nog nooit gecommitteerd aan door de industrie te leveren compensatie.

Ook de overdracht van technologie is voor Zweden geen probleem, en zij zijn bereid om dit volledig te doen. Dit doen zij niet alleen voor het Nederlandse bedrijfsleven of de Nederlandse krijgsmacht, maar ook omdat ze Nederland nodig hebben als partner in de ontwikkeling van de Gripen NG om kritische massa te verkrijgen wat aantallen toestellen betreft. Deze kritische massa is tot nu toe beperkt. Zweden is namelijk bereid om eventueel de komende 30 tot 40 jaar met geüpdate Gripens te vliegen. Ze hoeven dan ook niet noodzakelijk de eerste te zijn om nieuwe systemen te introduceren, maar wachten liever even om op die manier waar voor hun geld te krijgen.

Gesprek met Håkan Jevrell, Staatssecretaris van Defensie

De staatssecretaris geeft aan dat hij blij is dat de Gripen, ondanks het krappe schema, mee kan doen met de Nederlandse kandidatenevaluatie. Er zijn al enkele landen waar de Gripen naar geëxporteerd wordt, en hij voorziet dat de Gripen ook gebruikt zal worden tot 2040. Om een dergelijk platform te opereren is er behoefte aan kennis en industrie. De Zweedse overheid heeft zich gecommitteerd om ook de Gripen NG, een versie van de Gripen die gebaseerd is op de huidige C/D versie, te ontwikkelen, maar het is nog niet duidelijk wanneer deze ontwikkeling een verdere fase in zal gaan. De Zweedse overheid zoekt dan ook lange termijn partners voor deze ontwikkeling. Hoeveel partners dit uiteindelijk gaan worden is nog niet duidelijk.

Er is altijd een nauwe samenwerking geweest tussen de Nordic-landen. De recente mededeling van de Noorse overheid dat zij voor de F-35 i.p.v. de Gripen NG hebben gekozen heeft wel tot verbazing geleid. Het ministerie heeft de behoefte van Noorwegen vergeleken met de cijfers en kosten voor het gebruik van de Gripen NG en niet alle cijfers zijn duidelijk. Zo heeft Noorwegen het oorspronkelijk gewenste aantal van 48 toestellen gewijzigd in 57 en zijn er ook gegevens van de F-16 gebruikt om de uitval van bepaalde systemen in de Gripen NG te berekenen. Al met al zijn er gewijzigde cijfers gebruikt dan oorspronkelijk bekend bij Zweden.

De staatssecretaris geeft aan dat hij door de Nederlandse staatssecretaris van Defensie is geïnformeerd over de uitkomst van de kandidatenevaluatie. Hij is hierbij niet op de hoogte gesteld van de inhoud van de evaluatie.

Gesprek met de vaste commissie voor Industrie en Handel

De aanwezige leden geven aan dat het de overheid en met name SAAB zijn die zich bezighouden met de Nederlandse kandidatenvergelijking. Wat betreft de Noorse keus voor de F-35 is er bij deze leden wel een heel sterk gevoel dat hier nog tussen de Nordic-landen over gesproken gaat worden. De deal van SAAB met Noorwegen zou niet alleen de Gripen betreffen, maar ook andere producten in een zgn. package. Zij hebben de berekeningen die de Noorse overheid heeft gemaakt nog niet ontvangen of ingezien, maar geloven dat het Noorse besluit is gebaseerd op cijfers die gewijzigd zijn. De reden waarom Noorwegen voor de F-35 heeft gekozen heeft mogelijk met de NAVO te maken.

Een belangrijk positief aspect is dat Zweden bereid is om een zgn. transfer of technologie te geven zodat de Gripen NG eventueel ook in Nederland gebouwd kan worden. Als je een Gripen koopt, krijgt een land daar ook de bijbehorende technologie bij.

Gesprek met de Swedish Defence Materiel Administration. Aanwezigen: Gunnar Holmgren (Director General) Arne Hedén (Senior Adviser to the Director General) John Stjernfalk (Senior Adviser to the Director General), Jan-Erik Lövgren, (Deputy Director General Swedish Inspectorate of Strategic Products), Mats Helgesson (Chief of Staff, Air Component Command, Swedish Armed Forces)

De Defence Materiel Administration bestaat sinds 1630 en is opgericht om de integratie van systemen te verbeteren.

Het Inspectorate of Strategic Products is een onafhankelijk orgaan en gaat over exportcontrole en medegebruik van militair materieel. Ook het parlement is bij het Inspectorate betrokken omdat zij via een speciaal samengestelde commissie adviseren aan het Inspectorate.

Waar het industriële samenwerking betreft is zowel de rol van de overheid als de rol van de industrie van belang. De rol van de overheid betreft met name kennis. De overheid heeft technologie ter beschikking en leveren niet alleen een vliegtuig, maar ook kennis. De mate waarin die kennis geleverd wordt, wordt per klant bepaald en hangt af van de behoefte van de klant. De rol van de industrie kan beter met SAAB direct worden besproken.

Het ontwerp van de Gripen is flexibel en kan aangepast worden aan de specifieke behoeften van een klant. Het toestel is niet alleen ontworpen voor de verdediging van luchtruimten, maar ook om militaire missies in het buitenland uit te voeren. Omdat de Gripen moet bewijzen dat het toestel interoperabel is met de NAVO, wordt er meer dan in andere landen moeite voor gedaan om hiervoor daadwerkelijk zorg te dragen. Zo wordt er op dit moment Link-16 in de Gripen C/D geplaatst.

De Zweedse zou de Gripen gebruiken in iedere fase van het conflict, ook in de offensieve fase. Het vliegtuig kan twee 500 pond-bommen dragen, en de NG zal ook twee 2000 pond-bommen kunnen dragen, wat in de huidige C/D nog niet mogelijk is.

Al met al is de Gripen op technisch en militair gebied over te gebruiken, alhoewel het politiek gezien misschien niet altijd wordt ingezet. Dat de Gripen goed presteert zal blijken als men bijvoorbeeld evaluaties van de internationale oefening Red Flag zou doorlezen.

Over de Noorse kandidatenevaluatie wordt opgemerkt dat Zweden informatie heeft gegeven over 992 behoeften. Hierover is geen feedback ontvangen. Zij hebben daarna begrepen dat er vervolgens scenario's zijn opgebouwd, maar het is niet bekend waaruit en hoe precies de scenario's zijn opgebouwd.

In de avond reist de delegatie per trein naar Linköping.

Vrijdag 13 februari 2009 – Linköping

Deze dag brengt de delegatie een bezoek aan de fabrikant van de Gripen NG, SAAB.

Presentatie Johan Lehander, Managing Director SAAB

De heer Lehander geeft aan dat waar SAAB vroeger met name de Zweedse overheid als klant had, zij nu ook veel meer internationale klanten hebben. Deze internationale dimensie uit zich ook in de belangrijkste strategische doelen die het bedrijf zich heeft gesteld te weten de export van de Gripen en het investeren in technologie.

Naast huidige klanten voor de Gripen C/D voorziet SAAB ook afnemers van de Gripen in de toekomst. Voor de Gripen wordt ook samengewerkt met industriële partners zoals General Electric en Honeywell, en deze bedrijven zouden SAAB niet steunen als zij niet zouden geloven in een goede business case voor de Gripen.

Lehander geeft aan dat hij gelooft dat SAAB een systeem heeft dat kosten-effectief en kwalitatief goed zal zijn en hiermee dus een ook kans zal hebben op verkoop aan landen die meedoen aan de ontwikkelingsfase van de F-35. Echter, omdat er een nauwe relatie is tussen de projectteams uit de verschillende F-35 partnerlanden zie je dat veel van de kandidaten-evaluaties overeenkomsten in werkwijze en resultaten vertonen.

Presentatie Magnus Lewis-Olsson, Campaign Director Gripen

De heer Lewis-Olsson gaat in op de operationele capaciteiten van de Gripen NG.

Hij geeft aan dat de F-35 stealth gebruikt om verminderd zichtbaar te zijn voor vijandelijke radarsystemen. Hiervoor geldt dat een toestel vanaf de grond niet gezien wordt. SAAB gelooft dat jamming beter is en gebruikt deze techniek in de NG. Hierdoor weet een vijand wel dat het toestel er is, maar niet waar het toestel zich exact bevindt. Hij gelooft dat inlichtingendiensten van verschillende landen zich er juist op zullen gaan richten om de middelen van de F-35 te gaan bestrijden, en dat deze inlichtingendiensten zich minder zullen gaan richten op de Gripen.

De Gripen NG wordt geleverd als zgn. dual-seater waar twee personen in het vliegtuig plaats kunnen nemen. SAAB voorziet dat dual-seaters in de toekomst zeer belangrijk zullen zijn, bijvoorbeeld ook om betere grondlucht integratie tot stand te laten komen. In de questionnaire voor de kandidatenevaluatie wordt echter specifiek uitgegaan van single-seaters, en dient apart aangegeven te worden waar een dual eventueel voor nodig is.

Presentatie Per Hoving, Industrial cooperation Gripen

Bij een eventuele aanschaf van de Gripen NG zal SAAB afspraken maken over compensatieorders voor de Nederlandse industrie. Hierbij moet niet alleen gedacht worden aan orders voor de Nederlandse vliegtuigbouwsector, maar ook aan andere sectoren. De klant, in dit geval Nederland, kan zelf aangeven wat voor soort tegenorders zij graag willen. Bestaande contacten van SAAB in Nederland zullen ook betrokken worden bij de compensatieorders voor de Gripen.

Waar het orders voor de vliegtuigbouwsector betreft kan gekozen worden uit alle activiteiten van het ontwerpen tot het onderhouden van het vliegtuig. Voorbeelden hiervan zijn te vinden in onderhoud of in radartechnologie.

Nederlandse bedrijven hebben nu al opdrachten verworven in het F-35 programma. Het zal voor hen niet heel moeilijk zijn om i.p.v. werk aan de F-35, werk aan de Gripen te gaan doen omdat er nog weinig productiewerk voor de F-35 is en de echte investeringen door bedrijven met name gedaan moeten worden in de productiefase.

Om meer duidelijkheid te krijgen in de exacte compensatieorders is minstens een half jaar nodig. Allereerst moet er een business case opgesteld worden met de Nederlandse industrie, en daarna moeten commerciële afspraken gemaakt worden voordat vervolgens een aanbestedings-traject kan worden doorlopen. Het Netherlands Industrial Fighter Aircraft Replacement Platform (NIFARP) zal in maart een bezoek aan SAAB brengen. Dit is erg positief omdat SAAB het gevoel heeft dat veel

bedrijven in Nederland niet met hen willen praten omdat zij bang zijn dat dit de relatie met Lockheed Martin zal verpesten.

Presentatie Johan Lindblad

Indien Nederland zal besluiten tot aanschaf van de Gripen NG zal in 2010 het contract in kunnen gaan. Hiermee zou Nederland haar eerste twee vliegtuigen in 2015 kunnen krijgen en in de herfst de zgn. Initial Operational Capability bereiken.

SAAB geeft vervolgens inzicht in de kostprijs van de Gripen NG en geeft aan bereid te zijn ook een gegarandeerde prijs te geven voor de levensduurkosten.

Het betreft hier echter geen bindende prijsinformatie. Om garanties te verkrijgen zal Nederland een Request for Proposal in moeten dienen bij SAAB. Zij zijn dan bereid en in staat om te antwoorden met bindende prijsinformatie.

Presentatie Ander Silwer, Chief of Airforce

Een belangrijk onderdeel van het Zweedse veiligheidsbeleid is dat in dit beleid is opgenomen dat Zweden niet passief zal blijven als een EU-lidstaat of Nordic-land getroffen wordt door een ramp of onder aanval ligt. Deze wijziging in het defensiebeleid heeft een grote verandering met zich mee gebracht voor de krijgsmacht.

De luchtmacht heeft dan ook een jachtvliegtuig nodig voor verdedigingstaken, waarbij snelheid, duurzaamheid en goede waarnemingscapaciteiten van belang zijn. De Gripen managed met name de signatuur en electronic warfare middelen van het vliegtuig, terwijl de F-35 verminderd zichtbaar is. Silwer geeft aan dat stealth altijd goed is in een luchtgevecht, maar stealth jachtvliegtuigen zijn niet onoverwinnelijk. Ze zijn wel moeilijk te detecteren op bepaalde radarfrequenties. Met een VHF-radar, die bijvoorbeeld gebruikt wordt in China en Rusland en steeds verder ontwikkeld worden, zal uiteindelijk een F-35 net zo zichtbaar worden als de huidige jachtvliegtuigen nu zijn.

De Zweedse luchtmacht gaat er dan ook van uit dat als er een VHF-radar is, het niet mogelijk zal zijn om erg dicht bij het doel te komen. Dit is erg belangrijk voor onder meer de Noorse kandidatenevaluatie, waar in de scenario's geen VHF-radar is opgenomen. Als de vijand in de scenario's wel een dergelijke radar had ingezet, dan was het onmogelijk om een small diameter bomb op een doel af te vuren zonder gedetecteerd te worden.

Silwer heeft zojuist een onderzoek afgerond naar verschillende jachtvliegtuigen. Ook zijn eigen regering had hem gevraagd te onderzoeken of de F-35 een beter jachtvliegtuig is dan de Gripen. Uit zijn onderzoek kan hij concluderen dat de Gripen een beter toestel is. Hij gelooft dan ook dat Noorwegen om politieke redenen voor de F-35 heeft gekozen.

Hij gelooft dat de Zweedse overheid uiteindelijk ook over zal gaan tot de aanschaf van de NG. Alhoewel ze zich niet hebben gecommitteerd aan de NG, hebben ze zich wel gebonden aan een 40jarige doorontwikkeling van de Gripen. Indien Nederland besluit tot aanschaf van de Gripen NG zal dit vanzelfsprekend ook gunstig zijn voor Zweden. Een stijging in het aantal te produceren toestellen zal ook leiden tot meer geld voor de ontwikkeling en R&D-activiteiten.

Bezoek aan Gripen NG simulator

De delegatie bezoekt enkele simulators van de Gripen, waaronder een uitgerust om man-machine interface functies te testen. De simulators kunnen geladen worden met speciale software. Op die manier kan een simulator ook uitgerust worden met de functies van de NG.

Bezoek aan Flight test department: gesprek met Mikael Seidl, Chief test pilot Gripen NG

Eind jaren 80 is de eerste versie van de Gripen verschenen. Deze is vervolgens doorontwikkeld in de Vigen. Momenteel wordt de Gripen C/D versie gemaakt omdat deze versie is aangepast om samen te werken binnen de NAVO. De ontwerp van de Gripen NG is eigenlijk gebaseerd op de eerdere versie van de Gripen, de A/B.

Er worden veel flight tests uitgevoerd, en de ervaringen die hierbij worden opgedaan kunnen gebruikt worden in de C/D versie maar ook bij de productie van de NG.

De Gripen NG zal een aantal andere systemen of eigenschappen hebben t.o.v. de C/D. Zo zal het toestel een nieuwe cockpit krijgen en een nieuwe motor, de F414G, een doorontwikkeling van de huidige motor. Ook zal de NG een groter bereik hebben, meer bewapening mee kunnen nemen en over nieuwe radar- en communicatiesystemen beschikken.

De resultaten van de testvluchten tot nu toe zijn goed en blijken een goede vergelijking van de opgestelde modellen te zijn bijvoorbeeld op het gebied van aerodynamica, prestaties en de motor. Het werken met modellen zorgt ervoor dat het aantal vliegreuen beperkt kan blijven en dit bespaart in de kosten.

In 2009 wordt doorgedaan met de eerste fase van het testen om informatie te verzamelen. Tijdens een modificatie zullen vervolgens tactische systemen worden geïnstalleerd. Daarna zal de testfase worden vervolgd en komt de nadruk te liggen op de AESA-radar, communicatiesystemen, missile approach warning system en testen met externe bewapening.

Gesprek vertegenwoordiger Zweedse Luchtmacht

De Zweedse Luchtmacht heeft in 2006 en 2008 meegedaan aan internationale Red Flag oefeningen in resp. Alaska en op Nellis Airforce Base. Voor de luchtmacht was het een erg goede ervaring om mee te doen aan een dergelijke grootschalige oefening waarbij een hevige dreiging wordt gesimuleerd en er ook goede debriefing systemen ter beschikking staan.

Er viel niet alleen veel te leren van het deelnemen aan de oefening, ook de deployment met 88 mensen en zeven vliegtuigen voor vijf weken, was een goed leermoment vanwege de grote afstand en de andere omstandigheden waaronder gevlogen moest worden. Zo was het in de lucht bijtanken van de Gripen nog niet getraind en beschikt Zweden niet over een tankervliegtuig met de capaciteit om jachtvliegtuigen bij te tanken in de lucht wat van belang is bij lange afstanden.

De resultaten van de Gripen tijdens de oefeningen waren goed. Ook bleek dat het vliegtuig volledig interoperabel was, en dat de jamming systemen ervoor zorgden dat de vijandige Surface-to-Air Missile systemen niet op de Gripen konden locken.

Gesprek Magnus Lewis-Olsson, Campaign Director Gripen

De heer Lewis-Olsson geeft aan dat hij enkele opmerkingen heeft over het verloop van de kandidatenevaluatie. Hij heeft zich verbaast over de zeer beperkte hoeveelheid aan bezoeken van vertegenwoordigers van de Nederlandse luchtmacht. Ook geeft hij aan dat er vanuit het ministerie van Defensie nooit een verzoek is gekomen om een bindende prijs te geven. Ook geeft hij aan dat hij het verzoek heeft gekregen om geluidstesten met de motor van de Gripen NG nog een keer te doen. De heer Lewis-Olsson geeft aan dat dit veel tijd en geld kost.

Het is belangrijk om een kandidatenevaluatie onbevooroordeeld uit te voeren. Toch heeft hij twijfel over de objectiviteit van de uitgevoerde evaluatie.

Werkdiner met vertegenwoordigers van SAAB

In de avond heeft de delegatie een diner met vertegenwoordigers van SAAB.

Zaterdag 14 februari 2009 – Reisdag

Aan het eind van de ochtend reist de delegatie van Linköping naar Nederland.

Programma werkbezoek Zweden

11 februari 2009

- Aankomst in Stockholm
- Ontvangst door Nederlandse Ambassadeur te Stockholm
- Werkdiner met Mikael Holmström (journalist Svenska Dagbladet)

12 februari 2009

- Gesprek met leden van de Zweedse vaste commissie voor Defensie
- Gesprek met ambtenaren van het ministerie van Ondernemen, Energie en Communicatie
- Lunchgesprek met Gunnar Wieslander (State Secretary to the Minister for Trade within the Ministry for Foreign Affairs), Ewa Polano (Ambassador, Office of the State Secretary of Trade), Johan Tunberger (Director of Studies rtd. At the National Defence Research Establishment), Peter Lundberg (President & CEO Swedish Security and Defence Industry)
- Gesprek met staatssecretaris van Defensie
- Gesprek met de vaste commissie voor Industrie en Handel
- Gesprek met de Swedish Defence Materiel Administration
- Reis van Stockholm naar Linköping

13 februari 2009

- Bezoek aan SAAB met diverse presentaties
- Presentatie Commandant Zweedse Luchtmacht
- Presentatie Zweedse Luchtmacht
- Bezoek aan de Gripen NG simulator
- Bezoek aan de Flight test department
- Werkdiner met vertegenwoordigers SAAB

14 februari 2009

- Reis naar Amsterdam